

هستی‌شناسی خیال

نزد ابن سینا و ملاصدرا

محسن حبیبی*

استادیار گروه فلسفه دانشگاه علامه طباطبایی

چکیده:

قوه خیال نزد ابن سینا و ملاصدرا از جمله قوای باطنی نفس محسوب می‌شود. ابن سینا بدلالی به مادی بودن این قوه و ملاصدرا نیز با ادله‌ی به مجرد بودن آن قائل شده است. ابن سینا با مادی دانستن خیال با مشکلات فلسفی عدیده‌ی همچون معاد جسمانی و بقای برخی نفوس روبروست. ملاصدرا ضمن پاسخ به ادله‌ی وی، برای مدعای خود دلایل متعددی ذکر کرده است. در سنجش میان دلایل هر یک از این دو فیلسوف، ادله‌ی ملاصدرا را در مقایسه با نظر شیخ الرئیس متقنتر و مقبولتر می‌یابیم. در ضمن، ملاصدرا با قبول تجرد قوه خیال، به نتایج متعددی همچون توجیه بقاء حافظه در پیری، توجیه مسائل فراروانشناختی، اثبات معراج و معاد جسمانی و بقاء نفوس ساده‌انسانی نائل شده که ابن سینا در پی آنها بوده است. لذا میتوان نتیجه گرفت نظریه‌ی ملاصدرا در این باب، یعنی اعتقاد به تجرد قوه خیال کاربردیتر است و با آن بنحو ساده‌تری میتوان برای برخی معتقدات دینی، دلیل و توجیه عقلانی اقامه کرد.

۱. مقدمه

قوه خیال، بعنوان یکی از موضوعات مهم و پر دامنه در فلسفه اسلامی، دارای ثمرات فراوانی نزد فلاسفه است. در این میان، برخی فلاسفه همچون ابن سینا اعتقاد به مادی بودن قوه خیال دارند و در مقابل، ملاصدرا و اتباعش به تجرد این قوه قائلند.

سابقه این موضوع به ارسطو و نظریات او در باب رؤیا و خواب برمیگردد. او رؤیا را بوسیله قوه خیال تبیین میکند. پس از وی، فارابی نظریه نبوت و چگونگی نزول وحی را از طریق قوه خیال نبی مطرح میکند. فارابی تمامی معارف را نازل شده از سوی موجودی به نام عقل فعال میدانند و معتقد است پیامبران از طریق قوه متخیله با این عقل مرتبط شده و علوم را دریافت میکنند و حکیم فیلسوف از طریق قوه عقل منفعلش^۱.

پس از فارابی، ابن سینا نیز بحث قوه خیال را پیگیری میکند. او این قوه را کاملاً جدای از ماده (مجرد تام) نمیداند. بنظر او خیال، آمیخته به لواحق

*.Email:mohsenhabibi212@gmail.com

تاریخ دریافت: ۹۴/۱۱/۶ تاریخ تأیید: ۹۵/۵/۳

۱. «فیکون بما فیض منه الی عقله المنفعل حکیماً فیلسوفاً...»؛ فارابی، آراء اهل المدینه الفاضله؛ ص ۱۲۵؛ همو، اندیشه‌های اهل مدینه فاضله، ص ۲۲۰.

کلیدواژگان

قوای نفس	قوه خیال	موجود مادی
موجود مجرد	ابن سینا	ملاصدرا